

መንግስቱ ለማ

«የአባቱ ልጅ፣ ቁርጠኛውና ኢትዮጵያዊውን ጸሐፊ ተውኔት፣ ለዚህ ዕትም መርጠንላችኋል፡፡»

በ ምሳሌ ዋለ || 2015-09-07

፩) ትውልድ(ቀንና ቦታ)፣ ቤተሠብ፣ ትምህርት

አባቱ አለቃ ለማ ኃይሉ ወልደ ማርያም ይባላል። አለቃ ለማ የኢትዮጵያን የቀድሞ ሊቅነት ያሟሉ ተጠቃሽ ሊቅ ነበሩ። በስም አጠራራቸውም የእናታቸውን ስም መያዙ(ታሪክ የእናታቸው ስም ነዉና) የመጀመሪያ ያስባላቸው አስተዋይ ሰው ነበሩ። የእናታቸው ስም ደግሞ ወይዘሮ አልማዝ ይልማ ይባላል። እናም ደማሙ ብዕረኛ መንግስቱ ለማ ሰኔ 1 ቀን 1916 ዓ.ም ሐረር አደሬ ጢቆ በተባለ አካባቢ ተወለደ።

አባቱ፣ ታዋቂ የቤተክርስቲያን ሊቅ የነበሩ ሲሆን በመጀመሪያ ላይ የመንግስቱን የአስኳላ ትምህርት ባይወዱለትም ጣሊያኖቹ ልጁን የማያስተምር ሰው ሁሉ ይቀጡ ስለነበር ለማስተማር ተገደዋል። ቆይቶ ግን እሳቸው አዲስ አበባ በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ትእዛዝ ተቀይረው መጥተው እሱ የኮተቤ ተማሪ ከሆነና የትምህርት ውጤቱም አስደሳች ሲሆን የቀድሞ አቋማቸውን ሳያላሉት አልቀሩም። ስለሆነም፤ በጣሊያን ወረራ ዋዜማ በሀረር ሀደሬ ጢቆ መካነ ሥላሴ ተወልዶ ከቆሎ ተማሪነት ተነስቶ የለንደን ስኩል አፍ ኢኮኖሚክስ ደቀመዝሙርነት አስከመሆን በቅቶ የቅኔ ቤት ሊቅነት ሳይበቃው የአማርኛ ሥነ ጽሑፍ ቀደምቶች መሃከል ለመቆጠር የበቃ ኢትዮጵያ ካፈራቻቸው ድንቅ ገጣምያን/ፀሃፊ ተውኔቶች አንዱ ነው- መንግስቱ ለማ።

ትዳሩን በተመለከተም ያየን እንደሆነ ከየሺ ወ/ቂርቆስ ጋር ተጋብቶ የውብ ድንበር መንግስቱንና አለማየሁ መንግስቱን ወልዷል።

፪) ሙያ፣ አስተዋጽዖ፣ ተሰጥዖ

ከጋሽ መንግስቱ ዕልፍ ግጥሞች መካከል ቀጣዩ ባብዛኛው የግጥም ወዳጅ ተጠቃሽ ነው። ይኸው፡-

በጠራ ጨረቃ በእኩለ ሌሊት
ዓይኖቿ እየበሩ እንደ ከዋክብት
“ሳማት! ሳማት “አሉት
“እቀፍ! እቀፍት!”
አላወላወለም ወጣቱ ታዘዘ
ወገቧን አንገቷን እጇን በጁ ያዘ።
ምንም እንኳ ጡቷ እንደሾህ ቢዋጋ
ጣቷ በመሆኑ የጉማሬ አለንጋ

ጀር ግንዱን ስማው በጥፊ ሲናጋ።

ዋ ጀማሪ መሆን! ዋ ተማሪነት

ዋ ትዕዛዝ መፈጸም ዋ ምክር መስማት

በጠራ ጨረቃ በኩለ ሌሊት።

መንግስቱ ባባቱ አካሄድ ሃገራዊውን የቤተ ክርስቲያን ትምህርት በጠና ተምሮ ሲያበቃ፣ በእንግሊዝ አገር ወደ ስድስት አመት ቢቆይም ትምህርቱን ሳያጠናቅቅ ነው በ1956 ዓ.ም ወደ አገሩ ለመመለስ የበቃው። ይሁን እና በቆይታው ከብዙ የእንግሊዝ ደራሲያን ጋር ለመተዋወቅ በቅቷል። በተለይም ከጆርጅ በርናርድ ሾው ጋር ወዳጆች እንደነበሩ ይነገራል። ከዚያም ወደ አዲስ አበባ ከተመለሰ በኋላ የተሰማራው ወደ መንግስት ሥራ ሲሆን በህንድ አገር ዲፕሎማት ሆኖ ከሄደ በሁዋላ ምናልባትም በኢትዮጵያ የመጀመሪያ የሆነውን ዘመናዊ ኮሜድ ተውኔት «ጠልፎ በኪሴ»ን ደርሷል። ከዚያ በሁዋላ የደረሰው እን «ያላቻ ጋብቻ»፣ «ጸረ-ኮሎኒያሊስት»፣ «ባለካባና ባለዳባ» የመንግስቱን ስም በኢትዮጵያ የስነ-ጽሁፍ ታሪክ ውስጥ ቀዳሚ ተጠቃሽ ካደረጉት ስራዎቹ መካከል ናቸው። በተጨማሪም «The bear» የተሰኘውን እና የታዋቂው የሩሲያ ደራሲ አንቷን ቼኮቭ ተውኔት የሆነውን «ዳንዴዎ ጨቡዴ» በሚል የተረጎመ ሲሆን የጄ.ቢ. ፕሪስትሊን «The Inspector Calls»ን ተርጉሞ ለመድረክ አብቅቷል።

መንግስቱ ከተውኔቱ በተጨማሪም በስነ-ግጥም የተዋጣለት እንደነበር ስራዎቹ ይመስክራሉ። «የግጥም ጉባኤ» የተሰኘው ስብስብ መንግስቱ የግጥም መክሊት የተቸረው ደራሲ እንደነበር ይመስክራል። ስዕላዊነቱ ላይ ቢያመዘንም፣ ስልቱም የተለየ እንደነበረ ብዙዎች ይጠቅሱታል። ካበረከቷቸው ስራዎች 'ያ'ባቸው ጨዋታ'፣ 'የግጥም ጉባኤ'፣ 'ባሻ አሸብር በአሜሪካን አገር' የተሰኙ ግጥም መድበሎች ታዋቂዎች ናቸው። እንደ መስክርነትም፣ በ1961 ዓ.ም የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የስነ ጽሁፍ ሽልማት ተሸላሚ፣ በ1962 ዓ.ም ከካሊፎርኒያ ዩኒቨርሲቲ የአፍሪካ ሥነ ጽሁፍ ተሸላሚም ነበር።

መንግሥቱ ደራሲም ብቻ አልነበረም፤ በተማሪዎቹ የተወደደ መምህር በሳል ተመራማሪ ለባህሉ እና ለቋንቋው ሙት የነበረ ከኢትዮጵያ ብርቅዬዎች አንዱ ነው። በተለያዩ መስሪያ ቤቶችም እየተሸመ በሚገባ ሰርቷል። ከእንግሊዝ ወደ ሀገራቸው ከተመለሱ በኋላ በሲ.ቪ.ል አቪዩሽን 1940 -1950 በኃላፊነት፣ በሕንድ የኢትዮጵያ አምባሳደርነት 1950 -1955 እና በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በምርምር ማእከል ኃላፊነት 1955 -1962 ያገለገሉት መንግስቱ፣ በሀገሪቱ ለመጀመሪያ ጊዜ በተቋቋመው የኢትዮጵያ ደራሲያን ማህበር "የብሔራዊ ቋንቋ መርሐ ልሣን" መሥራች እና ዋና ፀሐፊ 1962 -1967 ፣ የ«ብሔራዊ ቋንቋ አካዳሚ» ዋና ፀሐፊ 1967 -1971 በመሆን፣ ከ1971 ዓ.ም. ጀምሮ እስከ ዕለት ሞታቸው በአ.አ ዩኒቨርሲቲ በቴአትር መምህርነት በማገልገል በአጠቃላይ - በኢትዮጵያ ዘመናዊ ሥነ ጽሁፍ እድገት በአማርኛ ሥነ ግጥም ቅኔ እና በቴአትር ድርሰት ተዋናይነት በተመራማሪነት እና በመምህርነት ግምባር ቀደም ሆኖ በነበሩ ኢትዮጵያዊ ባህልና በውጪው ዓለም አዳዲስ ሐሳብ ውህደት ሥርዓት የኢትዮጵያን የሥነ ፅሁፍ ህዋ በብዕር ቀለም አድምቆታል፤ አዳዲስ የቴአትር ጥበባት ባለሙያዎች አፍርቷል።

፫) መሰናከሎች፣ ማለፊያ ጥንካሬዎች

ሰው ነውና እንደልብ ያለ እንቅፋት አይኖርም መቼም። አብዬ መንግስቱም ታም ለንደን ውስጥ «ኤጵሶም» በተባለ ሆስፒታል ለብዙ ወራት ተኝቶ እንደነበር አባነህ አሻግራ ተርከዋል። በዚሁ በለንደን ሳለ በአንዲት ኮረዳ ፍቅር መውደቁንና ከለንደኑ አኗኗር ጋር ለመላመድ ከመቸገሩ የተነሳ ትምህርቱን እንኳ በግማሽ ሳያጠናቅቅ መመለሱን ይኼው በቅርበት የሚያውቀው ሰው ይናገራል።

ፖለቲካ ላይ ስምምነት አልነበረውምና በብዙ ተንገላቷል። ዲሞክራሲያዊ አመለካከቱ፣ በራስ የመተማመን ልዕልናውና ፍጹማዊነቱ በእጅጉ ዋጋ አስከፍሎታል። በስነ ጽሁፍ ሥራና በንባብ ፍቅር ተጠምዶም ሌላውን ማሳበራዊ ነገሩን እርግፍ አድርጎት ነበርና ከባለቤቱ የሺ ጋር አልመጥን አለ። የኋላ ኋላም ተፋታና የሚጠላው ብቸኝነቱን ተያያዘ። በዚሁ አኗኗሩ አንድ ቀን ሻይ ጥዶ እንቅልፍ ቢያሸልበው ቡታ ጋዙ ተቀጣጥሎ ቤቱን አቃጠለው።

፬) እሱን አጥተን ያጣነው ነገር

አብዩ መንግስቱ[1916 - 1980]ን ያጣነው ከህሎትና ከብሩን ሳናውቅለት ነው። ገና በ64 ዓመቱ። መንገዱን ዩኒቨርሲቲ ጉብዳ ቢያስተምረንም ሳንከተልለት ነው ደማሙን ብዕረኛ መንግስቱን ያጣነው። ከነዚህም መካከል የ«መጽሐፈ ትዝታ - ዘአለቃ ለማ» ምሳሌነት ይጠቀሳል። የብዙዎቻችንን አባቶች ሊወክሉልን የሚችሉትን ኢትዮጵያዊ ሊቅ - አለቃ ለማን ታሪክ በራሳቸው አንደበት ያስነበበን እሱ ነው። የቀደመውም የተከተለውም አለመኖሩ ያስቆጫል። « ... የሀገራችንን የመንፈሳዊና የሥጋዊ ባህል ቅርስ በማይነቅዘው መዝገብ ለማከማቸት ታጥቀው የተነሡ እንዳሉ እንዲገፉበት፤ ያልወጡትም እንዲጀምሩ ከልብ አሳስባለሁ።» ብሎ ነበር ደማሙ ብዕረኛ አብዩ መንግስቱ - በመጽሐፈ ትዝታ መቅድሙ።

፭) መርሆች፣ የህይወት ፍልስፍናው

ምልከታው ከፊት ከአባቶቹ ዘመን፣ ከኋላ የልጆቹን ዘመን ያጠናቀረ ነበር። ዘመናዊነትን ይቀበላል፣ የአባቶቹን ባህል ግን አይተላለፍም ነበር። የህይወት አካሄዱን ልብ ብለን ያስተዋልን እነደሆነ፣ ፊት ለፊት ራሱን ለአደጋ የሚያጋፍጥ ሳይሆን በጨዋታ እያስመሰለ የሚሸነፍጥ ዋዘኛ መሳይ ሰው ነበር። ለዚህም እንደምሳሌ የሚሆነን ራሱ «ባሻ አሸብር በአሜሪካ»ን ባነበበት ምሽት በመግቢያው የተናገረው በቂ ነው። ቴአትሮቹን ስናይ ከርዕሳቸው ጀምሮ ለሳቅ ብቻ የተገዙቱ ይመስላሉ እንጂ ሁሉም መልዕክት አዘል ነበሩ። መንግስትን፣ ባህልን፣ ከበርቴዎችን፣ ህዝብን የሚተቹ ነበሩ። ፊት ለፊት እንደ ጉዳ ካሳ ሳይሆን በጎድን እንደ ፊታውራሪ አካሉ(ፍቅር እስከመቃብርን ያነበቡ ይህ ምሳሌ ይግባቸው) ነበር ትችቱ።

ለመሰናበቻ ራሱ አብዩ የጠየቀውን በራሱ አፍ ጠይቀን አጅ እንነሳለን።

«ምንድን ነው ሰበቡ...
ለምንድን ነው አልኩኝ፣ ለምን ምክንያት፣
ይህ ዓለም መኖሩ አዳኛ ህይወት፣
ህጻን መወለዱ አርጅቶ ሊሞት፣
ለምንድን ነው አልኩኝ ለምን ምክንያት?»

፮) ምንጮቻችን

1. ደማሙ ብዕረኛ - ግለ ታሪክ፣ በመንግስቱ ለማ፣ ሜጋ አሳታሚዎች፣ 19ዓ.ም.
2. መጽሐፈ ትዝታ - ዘአለቃ ለማ ኃይሉ፣ መንግስቱ ለማ እንደጻፈው፣ ቀዳማዊ ኃ/ሥላሴ ማተሚያ ቤት፣ ፲፱፻፺፱ዓ.ም
3. www.addisadmasnews.com፣ Saturday, 24 January 2015
4. አቦነህ አሻግሬ -- ብሌን መጽሔት፣ ቅጽ1 ቁጥር 1